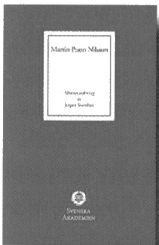

historieskrivning som en strikt maskulin företeelse, sin längtan efter att känna och förstå antikens kvinnor. Hon avslutar boken med meningen ”För oss är deras (dvs. kvinnornas) liv skuggor”. Det är onekligen sant, men genom de senaste decenniernas forskning vet vi trots allt betydligt mer om antikens kvinnor än vad man gjorde under Kerstin Ekmans studietid. Detta är inte riktigt synligt i boken, och snarare bidrar Ekman till skuggupplevelsen genom det flytande sätt på vilket hon låter fiktionen Tullia anas i berättelsen. Det vi har fått i denna utsökt vackra lilla volym är Kerstin Ekmans personliga upplevelse av den romerska historien och litteraturen, med och utan kvinnoperspektiv. Visst finns det detaljer som inte är korrekta, men det är ju heller inte någon fackbok i romersk historia det är fråga om. Det vi får som läsare är en djupt personlig reflexion kring en epok som aldrig upphör att utgöra underlag för eftervärldens tankar, frågor och funderingar.

Gunhild Vidén

Jesper Svenbro, *Martin P:son Nilsson: Minnesteckning*. Svenska Akademien, 2020.

Det här är en kort personligt hållen minnesteckning av Martin P:son Nilsson, som Jesper Svenbro presenterade vid Svenska Akademiens högtidssammankomst i december

2019. Svenbro tecknar ett varmt porträtt av Nilsson, den första professorn i klassisk fornkunskap och antikens historia vid Lunds universitet och allmänt betraktad som Sveriges främsta antikvetare. I sin beskrivning av Nilssons gärning väver Svenbro skickligt in hur han genom åren har påverkats av arvet efter Nilsson. Förutom Svenbros personliga relation till Nilsson är det framför allt Nilssons kontakter med andra namnkunniga forskare och intellektuella som nämns. Svenbro ägnar särskilt stort utrymme åt Nilssons forskning om Homeros. Den blir också belyst genom Nilssons brevväxling med Michael Ventris, den brittiska arkitekten som dechiffrerade Linear B. Flera brev mellan dem återges i sin helhet, både transkriberade och i faksimil. Minnesteckningen är elegant och välskriven – med tanke på författaren vore allt annat förvånande – och den avslutas med en dikt.

Det är aldrig någon tvekan om att det är Svenbros minnen vi får ta del av. Minnen är föränderliga: vi förstärker vissa, vi glömmer andra. Minnen är också personliga, även om Svenbros minne av Nilsson nu får betraktas som offentligt då det finns ett kultur- och vetenskapshistoriskt intresse för det. Min läsning – den här recensionen – kan te sig orättvis då jag läser Svenbros minnesteckning som en redogörelse för Nilssons framgångsrika forskning, vilket nog inte riktigt var vad Svenbro hade i åtanke när han skrev den. I den mån det är möjligt ska följande inte läsas som en kommentar till Svenbros personliga minnen, utan till den offentliga bilden av Nilsson som minnesteckningen bidrar till att etablera.

Hur som helst, läst som ett vetenskapshistoriskt dokument förmedlar minnes-

teckningen en inställsam och tillrättalagd bild av Nilsson. Jag kan visserligen inte annat än nicka igenkännande när Svenbro, då verksam i Lund, berättar om hur han upptäckte Nilssons forskning ca 1970. Den förundran han beskriver över att svenska antikvetare tenderar att förbise sina kollegors forskning delar jag. Det är anmärkningsvärt att en så liten och homogen akademisk disciplin som svensk antikvetenskap är så hemmablind.

Men jag delar inte Svenbros beskrivning av Nilsson som en "mittenman" när det gäller antik grekisk religionsforskning. Svenbro menar att Nilsson stod mittemellan å ena sidan elitisten Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff, som betonade de högkulturella dragen i antik grekisk religion, och å andra sidan primitivisterna James Frazer och Jane Harrison, som överdrev de primitiva och universella dragen i den. Nilsson formade ett eget perspektiv mittemellan de två dominerande skolbildningarna i antik religionsforskning, enligt Svenbro. Jag håller med om att Nilsson distanserade sig från både Wilamowitz och Harrison. Men ett ledmotiv i Nilssons forskning var att han visade hur den antika grekiska religionen genomsyrades av primitiva kvarlevor. Nilsson belyste hur de antika grekerna omförhandlade de primitiva aspekterna när de utvecklade sin högkultur. Nilssons forskning har ofta ett underifrånperspektiv då han intresserade sig särskilt för folkets, den breda massans, religiösa föreställningar. Ur ett vetenskapshistoriskt perspektiv är det därför missvisande att framställa Nilsson som en mittenman. På ett spektrum mel-

Martin P:son Nilsson ca 1930. Foto: Wikimedia Commons.

lan elitistisk och primitivistisk syn på antik religion står Nilsson förankrad i den primitivistiska halvan.

Jag reagerar framför allt mot att Svenbro bagatelliserar den vetenskapliga rasismen i Nilssons forskning. Nilssons rasism är en känslig och kontroversiell fråga. När jag och andra kollegor har nämnt den på högre seminarier i antikens kultur och samhällsliv har flera, inte minst seniora, kollegor aggressivt markerat att det inte passar sig att forska om detta.

Svenbro menar att Nilsson inte var rasist eftersom han hjälpte judar, forskare och andra, att undkomma nazisternas terror.

Nilsson slutade också som redaktör för tidskriften *Archiv für Religionswissenschaft* när nazisterna började påverka dess innehåll. Svenbro visar därmed på ett övertygande sätt att Nilsson var antinazist.

Men Svenbro slätar över Nilssons rasism när han tar en formulering i Nilssons artikel "Über Genetik und Geschichte" från 1938 om "att antikens kulturfolk uppkommit ur blandfolk" som intäkt för att Nilssons rasteoretiska arbeten från 1920-talet "framstår som ett experiment" och att de idéer han uttryckte i dem "var gängse bland antikhistoriker världen över".

När Nilsson 1938 säger att antikens kulturfolk uppkommit ur blandfolk ska detta inte, med Svenbros ord, ses som "en omorientering i förhållande" till artikeln "The Race Problem of the Roman Empire" från 1921. Nilsson diskuterade nämligen rasblandning redan 1921: "The Greeks and the Romans of history are a product of a blending of races." I *Primitiv Kultur* från 1923 skriver Nilsson: "De folk, som grundlagt och främjat en högre kultur, äro så gott som undantagslöst framgångna ur en *rasblandning*. ... Det förnämsta beviset för den *vita rasens överlägsenhet* ligger i den överlägsna kultur, som den ensam ... förmått uppbygga. ... *Kultur är en produkt av rasen*" (mina kursiveringar). Vad ska vi kalla Nilssons idéer i dessa citat? Är inte detta rasism?

Primitiv Kultur inleds med ett kapitel där Nilsson argumenterar för rasbegreppets vetenskapliga relevans. Under 1920-talet skrev Nilsson också ovannämnda artikel "The Race Problem of the Roman Empire" i tidskriften *Hereditas* (1921) som översattes till "Rasblandningarnas omfång och betydelse i det romerska kejsarriket" och trycktes i det Svenska sällskapet för rashygiens skriftserie (1923). Artikeln i *Hereditas* omtrycktes

i artikelsamlingen *Opuscula Selecta* 1952. Nilsson torgförde – aktivt och medvetet – rasteorier i dessa akademiska texter. Dessutom upprepade Nilsson rasteorierna och liknande tankegodis i flera andra verk också efter 1920-talet.

Rasteorier "var gängse bland antikhistoriker världen över" skriver Svenbro. Det är en klen ursäkt, för Nilsson var inte en forskare i mängden. Han konkurrerar med Tenney Frank (se "Race Mixture in the Roman Empire" i *American Historical Review* 1916) om utmärkelsen som den forskare som framfört den mest explicita rasteoretiska förklaringen till romarrikets fall. Nuförtiden citerar högerextremister världen över Nilssons och Franks rasteorier för att legitimera sina konspirationsteorier.

Den vetenskapliga rasismen var ingen ungdomlig villfarelse som Nilsson senare tog avstånd från. Han närmade sig 50 år när han förfäktade den. Han hade varit lärrostolsprofessor i Lund i över 10 år vid det laget. Om Nilsson "omorierade" sig när det gäller rasteorier hade han gott om möjligheter att förmedla sin ånger. Han kunde ha skrivit ett nytt förord till "The Race Problem of the Roman Empire" i *Opuscula Selecta*, eller stoppat omtryckningen.

Det finns med andra ord flera aspekter i Nilssons forskning som visar att han förespråkade den vetenskapliga rasismen. Men han var också antinazist. Det ena utesluter inte det andra. Människor är komplexa och motsägelsefulla. Nilsson är fortfarande Sveriges viktigaste antikvetare, även om hans forskning rymmer svårsmält tankegodis. Hur länge ska vi bagatellisera Nilssons rasism? Det är en utmaning, men jag tycker att det är svenska antikvetares ansvar att ta itu med detta.

Johannes Siapkas